

DISSERTAZIONE

DEL CANONICO LUIGI GRASSI

intorno all'ultima clausula della Sentenza inscritta nella Tavola di Porcevera.

Questo monumento d'immensa importanza che riguarda una lite pubblica tra Genova ed i Veturii, e che memora altri popoli convicini, cui fortunatamente Genova possiede intero, dopo aver avuti (cominciando dal nostro Annalista Mons. Giustiniani e venendo fino ai tempi nostri) più di cinquanta editori, era riservato ad ottenere per mezzo della nostra Società Ligure di Storia Patria una perfetta esattezza di materiale pubblicazione e grammaticale intelligenza, ed insieme varie trattazioni erudite per illustrarne il contesto. Negli *Atti* della Società prelodata occupano al tomo III le pagine dalla 357 fino alla 744 per iscrizioni assai rilevanti di tre socii, cioè dei canonici Angelo Sanguineti e Luigi Grassi, e del cav. Cornelio Desimoni. Il canonico Grassi; oltre alla sua Trattazione passo passo illustrativa, curò la retta lezione e la riproduzione litografica del prezioso cimelio per gli *Atti* suddetti. Se non che, quanto all'ultima clausula, non essendo stato nella correzione della pietra annullato abbastanza profondamente, ma solo a fior di superficie, un erroneo tratto; dopo alcune prove d'impressione dal Grassi medesimo trovate esattissime, logorata ben presto la debole correzione, ricomparve l'errore, ed in quella sigla mise per istrana disdetta in falso tutta quanta l'edizione degli *Atti* del nostro Istituto. Ognuno intende che il Grassi non poteva immaginare, nè provvedere al gravissimo sconcio in un sito sopra cui appunto sollevaronsi controversie.

Della prima controversia per la interpretazione della clausula fu attore il compianto comm. Giuseppe Morro in una Dissertazione latina, che lesse nella Sezione archeologica

della nostra Accademia, essendovi Preside lo stesso Grassi; il quale gli rispose eziandio latinamente colla Dissertazione che intendiamo ora di pubblicare nel nostro Giornale. E dopo la lettura della Dissertazione si proseguì dal Morro e dal Grassi a discutere la vertenza, adoperando del pari il latino coerentemente, finchè l'Assemblea convenne nella lezione del detto Canonico.

Della seconda controversia sulla sigla medesima è autore l'illustre Teodoro Mommsen nella seconda edizione, ch'egli procurò della nostra Tavola nel *Corpus Inscript. Lat.*, vol. V, n. 7749, a cui si risponde dal Grassi colla giunta d'un Appendice segnatamente pel Mommsen, che qui farà seguito alla predetta Dissertazione.

La vertenza col Morro risultò fortunata indirettamente; poichè avendo dato occasione a rinnovate osservazioni, fece sì che il Grassi compiesse l'opera di riuscire a dar la vera lettura di tutto il testo senza ulteriori dubbi ed eccezioni. La controversa sigla composta di due lettere con un punto in mezzo (rilevato nel tempo della disputa col Morro) è I T e non E T; e dà un chiaro senso di formola giuridica, come può meglio vedersi nella Dissertazione seguente, del cui contenuto e della disputa in proposito fino dal 1873 aveva dato ragguaglio il Segretario generale della predetta Società nell'annuale Relazione dei lavori della stessa; la quale Relazione fu pubblicata nell'*Archivio Storico Italiano*, anno 1874. Vedasi il vol. XIX della III Serie, pag. 477.

Quanto al nome proprio del primo Legato o procuratore appiè della sentenza, e ciò relativamente al ch. Mommsen, il Grassi nella sua Appendice constatata doversi leggere, come egli pubblicò nella citata litografia della Tavola; vale a dire che dopo MOC esiste un punto incavato col bolino; dopo l'O di OMETICANI la cavità ampia ed irregolare che si trova sul bronzo non è un punto artefatto, ma un guasto di

superficie dipendente dalla rozza fusione del bronzo, e dalla mancanza dell' arte a ben rispiantare con successivo lavoro una tavola metallica. E per questo guasto fu costretto l' incisore, dovendo scavalcarlo, a dividere l' O iniziale dal rimanente vocabolo.

Chi possiede scorretta, come sopra si è detto a riguardo dell' I T, la detta litografia può facilmente correggersela obliterando colla punta di una matita la metà a sinistra della linea che, servendo a compiere superiormente la T, corre inesattamente fino alla punta dell' I, dovendo invece quella finire in libera punta perfettamente isolata. Ma lasciamo la parola al canonico Grassi.

LA DIREZIONE.

DE TABULAE PORCOBERANAE POSTREMA CLAUSULA

ACROASIS

QUAM AN. MDCCCLXXIII. NON. APRIL. LEGERAT

ALOISIUS GRASSIUS CANONICUS

GENVAE CORAM COETU

PATRIARUM ANTIQUITATUM STUDIIS PROMOVENDIS

Coram vobis, ornatissimi, cordatique sodales, in hac una inter stas studiis rerum ligusticarum promovendis conciones ego nunc discussurus de monumento pretiosissimo aequae ac latinissimo (liceat uti vocabulo sequioris aevi), si latine loqui praetulerim, minime reprehendar, optimum sequutus exemplum postremae acroaseos oratoris, egregii sodalis Morri, qui de eadem re magna eruditionis copia, elegantique stilo latinorum lingua peroravit. Immo exemplum sequimur eruditorum omnium, qui concordi ferme consilio, cum de antiquis monumentis interpretandis, illustrandisque laudabilem navant operam, romanorum linguam adhibere solent. Hoc tamen nobis ad tempus contingit; approbo enim commendo-

que nostrae sodalitatis legem, qua passim moderni sermonis, nunc temporis opportunior usus statuitur; in iis prorsus, quae nostrae Academiae jussu evulganda sunt, quibus nostrorum commentariorum series, faustis auspiciis, quotannis ampliatur insignibusque scriptis locupletatur. Meipsum scitis, auditores, quum de eodem monumento porcoberano scribere instituissem, ejusque integram explanationem utcumque tentassem, antequam in Athenaeo nostro Bibliothecae Praefecturam dimitterem eamdem inchoavisse (MDCCLVI) latina lingua; sed tunc eventus interpellavit opus, aliisque studiis convertit animum, usquequo, hac nostra auspice Academia, vobis notam, pro aeris celeberrimi explanatione in Actis nostris edendam disceptationem, juxta Societatis legem, usus lingua italica, exaravi. In hanc spartam exornandam Morrus voluit consilio commendando incumbere et ipse, quaeque disputaverit vir clariss. ex nuper praelecto in illa concione dictorum compendio vos probe audistis; labor est, mea sententia, utilissimus, saltem ex eo quod de tam insigni singularique monumento nunquam satis est loqui; ut scilicet melius patescat, ac rectius pleniusque intelligatur. Veritatem assequimur praesertim optimae notae disputationibus, si unico veritatis amore ducimur, verorumque acquisitione procedimus; inventa bene fundata remanent, dum ex adverso opinionum commenta delet dies, ut scite affirmabat Cicero. Saepe enim de aliqua re disputatio felici exitu novis studiis, novisque observationibus ansam praebet. parituris meliores amplioresque interpretationes, et, quod optimum est, veritatis assecutionem. Hinc maximas Morro gratias ago, quod hujusmodi mihi ansam dederit; nec, ut opinor, frustra, ad hanc provinciam renovatis ac penitionibus curis perlustrandam.

Quam Morrus igitur Tabulae Porcoberanae postremae formulae tentabat interpretationem nos hic retractabimus, amicaque disputatione novam meam explicare nitar opinionem, veteris opinionis parte solida non dimissa.

Antequam porro enunciatum disputationis argumentum, in quo praesertim per oppositas diversasque partes videntur abire de nostra Tabula disceptatores, operae pretium est, ad rem clarius discutiendam, ejusdem inscriptionis, verbis paucissimis, summa capita, juridicasque deductiones, formulasque perstringere, ac illius quasi diagramma, ut ita dicam, sub auditoris oculis ostendere.

Potentibus Veturiis in re actoribus de suis agris a Genuensibus eorum finitimis injuriam passis, patique in posterum timentibus, Senatus Urbis de ea re auctoritate suprema dederat iudices, qui ratione litis dirimendae finium scilicet regundorum, propria appellatione dicebantur Arbitri, quemadmodum iudices a Praetore dati de facto ac injuriarum aestimatione sententiam dicturi, Recuperatores vocitabantur, quasi jurium recuperationem addicturi. Nil praeterea in aere nostro legitur, ex quo partes litigantes in Minucios sponte compromisisse appareat; forte autumari queat ex debili conjectura fratres Minucios, potius quam alios arbitros, partes invicem litigantes comprobavisse. De judiciis enim generis hujusmodi instituendis terminandisque haec habemus M. Tullii verba: « Quid est in arbitrio? Mite, moderatum, quantum aequius, melius id dari. » Immo et de judiciis universis Ulpianus (*Lib. 77 ad Edict.*) hoc romanae jurisprudentiae servavit effatum: « Si convenerit inter litigatores quid pronuncietur, non abs re erit iudicem hujusmodi sententiam proferre ».

Cæterum Minucios, e gente patricia, qui a Senatu arbitri dati sunt, par est credere Romae in magistratu aliquo fuisse; Marcumque novimus ex Fastis Consularibus, septem tantummodo elapsis annis ab hoc arbitratus munere, consulatum gessisse, ac triumphasse.

Hujus legitimi arbitratus tempore, quocumque jure titulove id foret (quod nunc percontari non vacat) regio nostra, qua late patet, Romanorum subjiciebatur imperio, alicuique jurisdi-

ctioni. Rei testimonium est *Via Postumia* penes nos a Postumio Censore strata an. V. C. DXX (1); testimonium est a Magoni Carthaginensi, fratre Annibalis, impetu inopinato oppugnatione Genuae, ejusque eversio an. DXLVII; belloque annibalico concluso, vix post biennium Senatus romani jussu ejusdem oppidi a Sp. Lucretio praetore duabus huc adductis legionibus restitutio.

Arbitri a Senatu dati, apud nos ad tempus suo fungentes munere, magistratus proprii appellationem titulumve negligunt in prima cera, initio scilicet sententiae, eo quod totius contextus opera satis eorum munus et auctoritas declarabatur, ac insuper ex publicae causae genere a S. C. derivatio. Id quod in nostris magistratibus his temporibus haudquaquam imitari perspicimus. Quoad nominum situm in documentis penes Romanos, veluti facile omnes videre queunt, ea scripturae initio exarabantur perpetua consuetudine, non solum in publicis documentis magistratuum, sed et in privatis scriptis epistolicis. Monumenta omnia, quae tempus edax, rara sorte integra, vel saltem aliquatenus tantum vexata, ad nos transmisit, semper hoc pacto auspicari reperiemus.

Opinatur Brissonius in arbitriis praecessisse interlocutionem arbitratorum in rem praesentem solitae translationi. Ex sententiae nostrae proemio, quod actorum expositionem continet, in agro Langensi habita est praevia interlocutio; namque in

(1) De anno, quo strata haec via fuit, post Sardos, Corsos, Ligures, Insubresque subactos, nostrae opinioni, etsi dubitanter, accedit Gaspar Oedericus, magni nominis archaeologus (*Lett. Ligust.*, pag. 44). At ille L. Postumio A. F. A. N. Consuli opus tribuit. Anno eodem Censor erat A. Postumius A. F. L. N. qui forsitan ipsius Consulis pater; cum ad censuram maturiores legerentur. De Postumio Cos. an. ab V. C. DCVI. Veronensis inscriptionis loqui omittimus; quippe inde nil certi deduci potest; an scilicet ipse primus viam straverit, an in ejus Consulatu protracta; an lapis ille sit cippus vialis hujus Consulis jussu statutus.

re praesenti controversiae acta omnia evenisse Tabula declarat evidenter, excipitur tantum sententiae pronuntiatio facienda Romae ex S. C.

Castellum igitur Langense, ubi Veturiorum *poplicum* (quod nunc appellaretur *Residenza dell' Amministrazione Comunale*) tribunalis locus extitit; ubi idcirco Q. et M. Minucii INTER. GENVATEIS. ET. VEITVRIOS. IN. RE. PRAESENTE. COGNOVERVNT. ET. QVA. LEGE. AGRVM. POSSIDERENT. ET. QVA. FINES. FIERENT. DIXSERVNT. EOS. FINES. FACERE. (sic actorum in re praesenti prosequitur expositio) TERMINOSQVE. STATVI. IVSERVNT. VBEL. EA. FACTA. ESSENT. ROMAM. CORAM. VENIRE. IOVSERVNT. (hucusque eorum historia quae facta sunt in Langensibus): ROMÆ. CORAM. SENTENTIAM. EX. SENATI. CONSVLTO. DIXERVNT. EIDIBVS. DECEMB. L. CAECILIO. Q. F. Q. MVVCIO. Q. F. COS. Sic praefantur Arbitri prolixo sententiae textui pro Langensibus de eorum agris, privato scilicet, publico compascuoque; eorundemque agrorum iura finesque definiunt ad amussim. Praetereundum heic esse puto, brevitatis ergo, vobis notissimum sententiae digestum, de quo, sicuti bene scitis, multa disputavi in mea ejusdem monumenti interpretatione.

Liceat nunc tandem properare ad controversam conclusionem, et ingenue quae ego in praesentiarum sentio, ut promiseram, ea coram vobis satagam exponere.

Nodus admodum tenax in sententiae cauda inventus, scilicet in quatuor compendiariis notis, id est prima: I, quam sequitur T; secunda: HONO.; tertia: PVBL.; quarta: LI, quas notas sodalis noster Morrus suo modo, explicatis verbis, interpretatur: *itidemque honorariis, publicisque liberabuntur*. Utut ingeniosa credi velit, in multas difficultates haec offendit explicatio. Novum et inauditum omanarum rerum priscae antiquitatis cultoribus litteram Q suppressam supponere, cum in epigraphis enelitica legenda est. Id hac autem sodalis egregii, utut speciosa putari possit interpretatione bis in ejusdem suppress-

sionis particulae copulativae suppositionem incurrimus; quapropter ea de re vel ex hoc tantummodo capite, ejusdem omnino labascit, ut reor, interpretatio. Ad haec: *honorarium*, et *publicum* (sensu quo hic sumuntur) voces senescentem sapiunt latinitatem; neutrum in priscae classicaeque aetatis monumentis inveniri posse jure merito dubitamus. Praeterea vox *publicum*, substantive sumta latinis etiam aetatis illius, quam *argenteam* nominare solemus, ignotum est, si aliam notionem exerat praeter eam, quam repraesentat in nostra Tabula, aliisque similibus monumentis vox antiquata *Poplicum*, significans Republicanam, quod serius Populi *Universitas*, moderna formula, appellatum est. Vox *honorarium* Augusti aevo Ulpiana significatione, ne dicam Tabulae nostrae aetati, adhuc inaudita erat. Accedit insuper: si propositam hujusce finalis formulae explicationem veritati niti paulisper supponamus, in digesti ordinata exaratione nimium Minutiana sententia peccaret, quum in superiori scripturae contextu rite fuisset adjicienda haec clausula, ubi ab Arbitris hinc inde aliae jussae referuntur. Hanc enim ad sententiae calcem amandasse oblivionis Arbitros notaret incredibilis. Siquidem cum de cera Sententiae pronunciarentur, antequam eorum transcriptio in aes caelatori committeretur, facile et jure poterant Arbitri jubere correctionem. Jure, inquam; nam Arbitri a magistratu, a quo dabantur, adstricti haudquaquam erant iudicii praescriptionibus, quodque bonum aequumque ipsis videbatur de eo statuere muneris jure poterant. Immo et minoris notae iudicibus a Praetore datis, quibus ab eo praefinita erat actionis datio, vel in gravissimis pronuntiationibus, licebat eodem sententiae die opportuna correctio; et hoc licebat quamvis appellationis remedio sibi jure possent consulere litigantes. Id quod nequibat evenire de aeris nostri sententia, quum elapso tempore constituto, in rem transisset judicatam.

Erat igitur prorsus aequum praefinire tempus, intra quod

qui damnum vel dolo malo vel errore patiebantur, remedio aliquo uterentur quoadusque Arbitrorum munus perdurabat; eodem magistratu, sive *Honore*, arbitratus jure constituente temporis intervallum, intra quod sententiae universa praecipiebatur executio. Quae in casu nostro usque ad Idus sextiles primas, prout in aere legimus, ob locorum distantias, ut arbitror, a Minuciis prorogabatur. Hinc ea die, et non ante, ab Arbitrii munere sive *Honore* se abdicabant, eorumque sententia, etiam quoad jura privata solidae legis vicem de iudicatis agris obtinebat.

De clausula disputata in emissa olim opinione, quod privatos possessores praesertim respiceret concessa ab Arbitris actionis prorogatio, mihi persistendum esse existimo.

Ast tandem aliquando, ne nimium prolixae elocutionis vos taedeat, ad sententiae conclusionem procedamus. Quomodo igitur digladiata formula explicanda est? De ea dicam, sodales eruditissimi, quod nunc temporis sentio, priorem meam opinionem ex parte respuens. Incisorem Tabulae calumniati sumus, quicumque virum diligentissimum oscitantiae insimulavimus. Optime scripsit ille, ac notas quae antiquitas adhibebat, vulgoque Romanis cognitae eum probe caelasse novis observationibus deprehendi. Et hic non erit abs re nosse historiolum. Cum ab artifice lithographico Tabulae editio parabatur ex optimo exemplari photographico, me in ipsomet ergasterio coram sollicite curante, mendum quod malo fato irrepserat in petra corrigere jussi. Produxerat enim lithographus lineolam supra litteram T usque ad apicem I praedentis, quae cum medio punto legi ex conjectura poterat pro E, non satis tamen regularis formae: correctio facta est; nec illinc abii quoadusque aliquas castigatas impressiones examinassem, quarum unam ego ipse adhuc possideo simul cum exemplo photographico. At correctio in petrae plano pessime peracta fuit, absque omnimoda erroris abrasione; ac post impressiones nonnullas ite-

rum comparuit deploratus error, omnemque foedavit publicationem. Quis casum incredibilem supposuisset (1)? Eiusmodi ergo aenigmatos prima littera est evidentissima I quam sequitur punctum; et hoc nunc res judicata videtur: secunda est T, quam largiori interjecto spatio, quatuor elementorum sequitur nota, quae est HONO, post quam et alia nota quatuor pariter elementorum consequitur, nimirum PVBL, tandem sequitur L, quae videtur sociata ab I; de hoc autem ego vehementer ambigo: sulcus enim accedens ad formam litterae I forsitan est potius ex praecedenti non bene fusae Tabulae defectu, quam caelatoris opus. Quomodocumque nihilominus hoc ambiguum elementum velit accipi, nullum pro bona et integra textus interpretatione facessit negotium archaeologo. De I et T dicemus postea. Compendium vocis HONO, frequentius HON, teste Sertorio Ursato, aliisque veterum notarum romanarum interpretibus, aliquem casum vocabuli *Honor* indicat; nec aliud unquam in priscae latinitatis monumentis invenitur significare. Nota PVBL potest esse vel adjectivum *Publicus*, vel adverbium *Publice*. Bifariam hanc vocem adhibuerunt Latini veteres, vel eam incipientes a POP (*Populicus*), vel a PVB; illa primigenia originem sequitur, haec autem postmodum alterata fuit. Aliquando utriusque formae intermixtio locum habuit eodem tempore in eodemque monumento; quamvis inter utramque, ut plurimum, delicato sensui videatur inesse distinctio. Tandem non sero admodum primitiva forma evanescit. Distinctio autem est: si adhibeatur ut epitheton alicujus *Poplici*, ea significatione quem

(1) Elapso mense agosto hujus anni (1877) itinerans, etiam eruditionis gratia, constitit Genuae dies aliquot late insignis archaeologus, cujus sat est indicare nomen, I. B. De Rossi cum eorumdem studiorum famaeparticipante P. Aloysio Bruzza C. S. P. Audito de lithographi erroris superius enarrato casu, ipse V. C. De Rossi aeream Tabulam inspexit, mecumque omnino de vera lectione convenit.

supra explicavimus, illius indicans rerum propriarum dominium, vel jura communia, *Poplicus* scribi solet; hac excepta significatione vocabulum *Publicus* antefertur. Hinc *ager poplicus* in nostra Tabula, ac in ferme coeva Praetoris Epistola ad Tiburtios. Quid mirum igitur, si in aere nostro porcobe-rano praeter *Poplicum* et *Ager poplicus* in praenotata signifi-catione, aliam quoque prolationis formam (*publicus*) invenia-mus? De nota L aut LI omnes conveniunt unanimiter, eam juri-dico ex Cicerone verbo legentes *liberabuntur* (*De Off.* I, 10).

Ad trutinam tandem revocemus controversiae nodum. Fi-nales sententiae notas duabus litteris incipere videmus; et medio inter eas stigmatem aut male deprehensam, aut tamquam id inesset pro complemento litterae E: aut incisoris errore; utrasque litteras in unicam notam compactas legimus, non-nulli per ET, et alii per IT, quibus ego quoque adhaese-ram, ac pro ITERVM explicaveram. Ista haec explicatio, etiamsi vera modo non inveniatur, sensum tamen digesti enormi-ter haudquaquam labefactabat, aliquas, quascumque forent, actiones inter constitutum tempus penes Arbitros eosdem reservans. I et T litterae ab invicem, quemadmodum per in-terjectum punctum de industria nimis evidens, dispescuit caelator, separandae sunt, et tunc, ni mea me fallat opinio, sine Oedipo aenigmatis patescet enucleatio, apparebitque, etsi contra sententiam universam juridice non detur actio, romana aequitate ducti pro privatis damnum passis Arbitri proprium prorogant juris remedium. Quod autem notae I et T usur-parentur a magistratibus, testem habemus praedictum Ser-torium Ursatum, qui ciet etiam Valerium Probum, Jac. Zaba-rellam, Steph. Rhodium, Magnum (qui Notas Juris singulari opere collegit), Petrum Appianum, Wolfgangum Lazium, Aldumque Manutium, quas INTRA TEMPVS universi legendas esse concordant. Immo de simili praefiniendi temporis for-mula etiam A. Gellius, lib. XII. c. 12, disputavit.

Concludamus explicaturi universa notarum compendia, quibus Minucianae sententia explicit digestum, praemissis nonnullis per quae sensus periodi completur: ANTE . EIDVS . SEXTILIS . PRIMAS . (quae ab hac die primae occurrent) SEI . QVOI . (inter privatos homines ex sententiae, quoad utrumque litigantium *Poplicum*, executione damnum patientes) DE . EA . RE . INIQVOM . (ex proprii juris laesione) VIDEBITVR . ESSE . AD . NOS ADEANT . PRIMO . QVOQVE . DIE . ET . AB . OMNIBVS . CONTROVERSIS . I (*ntra*) . T (*empus*) . HONO (*ris*) . PVBL (*ice*) . L (*iberabuntur*), scilicet intra praefinitum tempus, quo *honoris* nostri duratio desinet et auctoritas, eademque interim perseverante de privatis juribus cognitio juridice per nos pronuntiabitur. Qui autem *honoris* vocabulo apud Romanos majorum magistratum munus, eorumque officium passim audivisse sibi omnino persuadere cupit, adeat, si libuerit, ante annos abhinc octo in commentariis nostrae Academiae evulgatam, quam possidetis, sodales optimi, de universa Tabulae Porcoberanae explanatione, eandem quam secundis nos curis exaravimus tractationem.

APPENDIX

EXARATA MENSE SEPT. AN. MDCCCLXXVII.

Peroravi sermone superiori, sodalis tunc nostri, Josephi Morri I. C. observationes oppositas curans eliminare. Nunc autem hic mihi res agenda est ut cum Theodoro Mommsen V. C. in hisce studiis aliisque facile principe, eisque sedulo promovendis, curandisque summopere meritissimo, qui nuper Tabulam nostram in *Corp. Inscript. Latinar* iteratis curis evulgavit. Id mihi novisse contigit ab amico oretenus, qui et per epistolam dein (de qua re illi maximas ago gratias) controversiae verba transmisit; quum hic Genuae postrema volumina Sylloges celeberrimae, jam edita, mala fortuna desiderentur.

En insignis Archaeologi verba: « De singulis cum ad litteram constet, variam lectionem non addo; hoc solum notabo duobus locis, quibus errasse me in aere legendo Grassius dixerat, me anno 1871, ipso praesente, praesentibus aliis viris doctis aes denuo examinasse et hoc repperisse: v. 45, in eo esse non IT, ut contendit Grassius pag. 485, sed ET; v. 46, inter MOC et O cavum quod adest, et propter formam et propter collocationem nequaquam pro puncto habendum esse, neque igitur legendum esse cum Grassio pag. 493: MOC . OMETICANI . OMETICONI . F ». Hucusque Momseni verba de lectionibus, tantummodo locis in aeris inscriptione inter me et illum differentibus. Quoad meum I . T nil ultra hic addere opus est mihi post ea quae superius per me discussa fuerant. Quoad autem momsenianum MOCO . METICANI quod ille suffecit lectioni meae MOC . OMETICANI, aere iterum inspecto, etiam armatis oculis, ac diligentissime examinato, in mea bis edita lectione persistere omnino cogor. Punctum enim post MOC, affabre caelatum, forma et collocatione convenit cum plurimis certissimis in eadem Tabula, sed, quod post O sequitur, haud caesim factum evidenter apparet, sed contrario est mera cavitas abnormis in rudi et passim male complanata superficie; ut videtur, ex imperitia fusionis.

Haec unico veritatis amore conscripta sunt; quamvis enim illustribus viris de quaque re peritissimis obsequentem me profitear, veritati tamen obsequentiore me cupio profiteri.